

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-1-4>
УДК 327.8:355.01(477)

Володимир Волковський

Уроки війни для формування стратегії української східної політики: філософські міркування

У статті проаналізовано політично-філософську проблематику, пов'язану із ставленням до росіян і всього російського в контексті нової фази російської агресії проти України. Це ставлення поляризоване довкола двох крайнощів – тотальне заперечення, видалення і скасування усього, що асоціюється з росією та СРСР, з одного боку, та розмежування і виправдання російської культури чи «простого народу», з іншого боку. Згідно з класичним ефектом поляризації та упередженням підтвердження, суспільні позиції поляризуються, центристські помірковані підходи видаляються, а превалюють крайні позиції, що є шкідливо для суспільної стабільності і діалогу. Якщо в Україні домінує принцип тотального скасування усього російського, то поза Україною, особливо у віддалених від війни країнах хибний підхід зваженості і поміркованості призводить до поставлення поряд «української» радикальної позиції скасування і російської пропаганди, як двох рівноправних підходів, що є хибно з фактичного і логічного боку. Натомість «поміркована» позиція розмежування ігнорує деякі фактичні, історичні і політичні проблеми, які пов'язані з генезою російської ідеології війни – доктрини «руського мира». Ці дискусії є підтвердженням того, що Україна потребує розробки нової чіткої стратегії щодо російської федерації та російського, що спиратиметься на відмову від чорно-білого підходу, провінційного постколоніального комплексу, ставлення до російського не як до «свого», а як до «іншого», тоді як Україна мислитиметься як на центр мислення і дії, ставлячись до російського як до абсолютно зовнішнього чинника. Ця стратегія потребує диференційованого підходу до різних прошарків російського суспільства, критичного ставлення до російської громадянської релігії, і має спиратися на цінності людяності і свободи, що в свою чергу повинні стати провідним наративом трансформації російської федерації.

Ключові слова: політична філософія, війна, війна росії проти України, «руський мир», людяність.

Повномасштабна фаза російської агресії проти України загострила і без того гаряче питання про ставлення української громадськості, політичних та інтелектуальних еліт до всього російського – насамперед, до російського суспільства, культури, еліт тощо. Це ставлення поляри-

© Володимир Волковський, 2022

зувалось. На одному краю – ставлення тотального заперечення і скасування (*cancelling* – англ.), прибічники якого вимагають повного забуття і знищення усього російського в Україні. Російська мова, культура, російські підходи розуміння історії, література, пам'ятники – весь символічний простір має бути ліквідований. Цей підхід можна зрозуміти як емоційно-психологічно, так і з точки зору логіки і культурології. Культура являє собою певний символічний всесвіт значень (речей, цінностей, ідей, ставлень), який позначає, визначає і обумовлює «об'єктивний» матеріальний світ, даруючи йому смисл і мету. І як такий всесвіт, культура пов'язана з владою і силою – пригадуючи поняття символічного капіталу за П'єра Бурдьє – символічний всесвіт обумовлює і виправдовує (легітимує) владу і панування [Bourdieu 1980]. Влада і знання взаємопов'язані, як казав Мішель Фуко, і той, чий символічний капітал визначає світ, той має владу, панування культурних символів відображає панування реальної влади [Foucault 1969]. На жаль, це добре розуміють російські загарбники, які щонайперше знищують українську культурну присутність та символіку.

На другому краю перебуває розмежування російської політики і російської культури, яка має на меті уможливити побутування російської культури за умов однозначного заперечення російської політики. «Винний путін, а не росія», «є росія путіна, а є росія Пушкіна», мовляв, Чайковський не винний, «проті росіяни не винні». В Україні таке ставлення викликає відразу – цілком зрозумілу, зрештою, бо понад 70% росіян принаймні не проти російської агресії, заперечують або знецінюють звірства окупантів, толерують людиножерну владу. Персоніфікація влади, заслуги, провини і відповідальності – це ознака відсталого архаїчного суспільства з магічним типом мислення. В основі людиножерної політики лежить доктрина «русского мира» [Філософські діалоги 2021], яка виправдовує і обґрунтовує панування російської політичної еліти та імперіалістичної політичної сутності. Ця доктрина присутньо є національною ідеєю основної маси російського суспільства, його громадянською релігією, і це означає, що, з одного боку, ситуація набагато складніша і більш запущена, але з іншого боку, уникання активної діяльності призведе тільки до ще більшої катастрофи.

Головне питання, яке фігурує в цей час щодо росіян – що робити з росіянами? Що робити з російським як таким? Як ставитися до ініціатив російської ліберальної опозиції, наприклад, з «паспортом хорошого руского» [Рудина 2022], і Г.Каспарова про це [Публичная политика 2022; Зыгарь 2022]?

Тотальний *cancelling*, звісно, звучить красиво – як будь-яка ортодоксальна фанатична ідея – і на її користь працює давно відомий ефект по-

ляризації ставлення у соціальних групах¹. Але надмірний ідеал – прямий шлях до розчарування і вигорання, не кажучи вже про відверту наївність і шкідливість окремих ідей, які до нього входять. Наприклад, за умов демократії, а особливо ліберальної демократії важко собі уявити тотальне нищення усього, що належить до певної етнічної культури – не будемо ж ми палити книжки?! Втім, всі ці суперечки свідчать про одне: об'єктивно, українська громадськість і держава потребують нової політики стосовно росії, росіян і російського.

Спробуємо дещо сформувати це ставлення.

**Головний принцип:
хто не проти вас, той за вас, і той, хто проти вас, це той,
хто може стати за вас**

Можна виділити два типи політики: інклюзивістська та ексклюзивістська. Інклюзивістська політика намагається охопити максимально широкий спектр об'єктів і людей, за принципом: «всі, хто сумнівається і не визначився, є наші». Якщо хтось є частково «наш», а частково «не-наш», інклюзивістська політика акцентує його «нашість», намагаючись через це асимілювати або інтегрувати його «інакшість». Ексклюзивістська політика проголошує: «всі, хто хоч трохи не такий, як треба, не наші». Ця політика відкидає будь-яку можливість інакшості і відзначається особливим ригоризмом щодо стандартів.

Інклюзивістська політика здебільшого характерна для позиції, що відчуває за собою силу. Зокрема, імперія здебільшого обирає інклюзивістське ставлення – вона охоплює локальні інакшості, акцентуючи спільне, сподіваючись, що ефекти сили і влади асимілюють відмінне на угоду спільному. Ексклюзивістська політика – навпаки, збігається з відчуттям слабкості, коли слід суворо охороняти власну автентичність, відкидаючи усяку «ересь» (зокрема, таке ставлення часто мають секти).

---

¹Поляризація ставлення, також відома як поляризація переконань та ефект поляризації, — це явище, при якому відмінні позиції різних учасників групи стають більш екстремальними, коли різні сторони порівнюють докази з цього питання. Це один із наслідків упередженості підтвердження (confirmation bias – англ.): тенденція людей шукати та інтерпретувати докази вибірково, зміцнювати свої поточні переконання чи ставлення. Коли люди стикаються з неоднозначними доказами, ця упередженість потенційно може призвести до того, що кожен із них інтерпретує їх як підтримку своїх існуючих установок, розширюючи, а не звужуючи розбіжності між собою та своїми опонентами.

Ефект спостерігається з питаннями, які активізують емоції, так звані «гарячі питання». Відповідно, погляди всередині групи з приводу якогось питання, щодо якого існують протилежні думки, схильні до поляризації: помірковані, центристські ідеї, що поєднують обидві логічні крайнощі, зникають під тиском обох боків, а найбільш радикальні крайнощі є найбільш ефективні у конкуренції ідей.

Втім, у протистоянні імперії та колонії (яке ми маємо в Україні) ексклюзивістська політика вигідніше імперії, а не колонії. Бо «невизначені» зазвичай підсвідомо обирають лояльність до імперії, яка є засадничою і звичною передумовою політичного життєсвіту. Як наслідок, імперія збагачує себе навіть тим, що до неї належить суто формально або за фактом насильства, а повстала колонія, прагнучи самостійності, сама від себе відкушує цілі шматки, які нібито зв'язують її з імперією. Змагання триває за простір невизначеності.

Зрештою, проблема не в тому, що ми з росіянами маємо щось спільне. Ми взагалі маємо спільне з усіма людьми – ми люди, все-таки. І «щось спільне» у нас з усіма слов'янами, європейцями, християнами, навіть індусами і т.д.

Проблема в тому, що росіяни заради напівміфічного «спільного» хочуть заперечити, знищити, забрати наше «відмінне».

В тому, що ми ділимо себе, озираючись на когось іншого, розділяємо свою цілісну самість на «спільне» і «відмінне», і міряємо себе міркою «не як вони». Тим самим ми викидаємо частину себе. Оце, а не наявність спільного, і є постколоніальним мисленням, коли центр нашого бачення самих себе перебуває за межами нас.

Розв'язок ховається у простій формулі: колоніальна залежність і зв'язок з імперією – це не наявність спільних з нею постатей чи сюжетів, а відсутність своїх, незвідних і неспільних ліній, свого самостійного центру. Для прикладу – не наявність Гоголя, а незнання Шевельова чи Мірчука, постановка «гоголя» в центр нашої культури. Кажучи алегорично, щоб стати росіянином, достатньо сказати 2 слова символу віри. А щоб навпаки, то треба цілий іспит з літургіки скласти.

Перша заувага: росіяни завжди лишатимуться росіянами

Треба це визнати і припинити битися в судомах кожного разу від слів Каспарова, Ходорковського, Коха чи Гудкова. Вони завжди перейматимуться долею росії і російського народу. І це, зрештою, нормально. Це нормальна реакція представника будь-якого народу – навіть такого, що сам собі обрав Гітлера – навіть визнаючи відповідальність «нас, русских» за дію «злочинної влади». Інша справа, що, як сказав Т. Шевченко, «у них народ і слово, і у нас народ і слово, ... і нам своє робить». Треба прийняти природність і логічність всіх «паспортів» і способів самоорганізації «хороших русских», пошуку росіянами шляхів виживання їхньої країни і народу, і вибудувати щодо них нашу стратегію.

Росія і «росіяни» (не будемо вдаватися в складнощі прочитання слова «русский») – аж надто різнобарвна царина. Їх можна розподілити на такі категорії:

1. Російська опозиція.
2. Росіяни за національність.
- 2.1. Російські регіони.
- 2.2. Російські субетноси.
3. Неслов'янські народи росії.

1. Російська опозиція

Це – дуже неоднорідне явище. «Проти путіна» далеко не «проти імперської, насильницької росії». Є ліберали-західники, які вимагають «цивілізування» росії, але при цьому лишаються «государственниками», тобто власне імперцями, за збереження російської імперії у сучасному виді. Є націоналісти у вузькому етнічному значенні, які хочуть «обрусення» росії, «повернення руському народу привілейованого стану», «поставить на місце» всіх «нерусских». Є ліві (як системні комуністи, так і несистемні), які мріють про СРСР. Є націоналісти-імперці, які вважають путіна шкідником, що шкодить справі відновлення імперії чи побудові власне імперії «русскогонарода». Є євразійці з імперськими фантазіями. Більшість цих рухів мають як провладну («пропутінську»), так і противладну («антипутінську») складову. Деякі майже повністю провладні – євразійці і імперці, деякі діляться в різних пропорціях (націоналісти), деякі майже повністю антипутінці (ліберали), але і вони не всі.

Російська нація розколота на дві великі групи – «білу» і «червону».

Лінія розколу – ставлення до СРСР і його стосунки з дорадянською імперією. Послідовно «білий» росіянин сприймає все, що відбувається в росії після 1920, як свавілля, «беспредел» і безум червоної голоти.

Інша лінія великого розколу росії – слов'янофіли і західники.

Путін зробив все, щоб поєднати «білу» і «червону» росії на ґрунті реформованого слов'янофільства – яке включає і «русскомировську» ідеологію «братства православних-русских-славян» (орієнтовану на східнослов'янські і православні народи), і «євразійську» ідеологію (орієнтовану на неслов'янські і неправославні народи). Перша працює на «русских», друга на «россиян». В основі єдності головна умова: визнання, що росія – це особлива цивілізація, для якої «західні» право, раціональність і мораль не писані, натомість яка має космічно-метафізичні ціль, ідею, смисл і долю, і повинна як не правити світом, то належати до кола правлячих із власною «сферою впливу». От такий консенсус червоних і білих на ґрунті слов'янофільства. Цим пояснюється ненависть до західників («лібералів»), оскільки вони підривають саму основу нової російської національної ідеї і громадянської релігії. За бортом також ще глибше питання про ставлення до історії росії до XIX століття.

Отож і наше ставлення має бути також диференційоване.

Перша передумова «хорошого русского» для України – відсутність українофобії

Тобто висловлювань в стилі «українців (мови, літератури, науки, культури, історії) немає», знецінення української національності чи державності – не повинно бути в історії цієї особи.

А російський ліберал, як відомо, ламається на українському питанні. Українофобія – штука доволі поширена і заразна, і навіть найтолерантніший ліберал має звичку бовкнути щось в душі «Україна – одвічна сфера російських інтересів і невідривна складова російської історії та культури».

Увага: це не поширюється на твердження в душі «у нас є і було багато спільного». Спільне є з багатьма. Спільне передбачає, що було і відмінне. Інша справа, якого характеру це «спільне».

Українофобія починається з моменту заперечення відмінного чи наголосу, що це «спільне» і є **головне**. Зрештою, фраза «ми ж родичі» може звучати в контексті «русские, опомнитесь, остановите войну, мы же братья». Слід дивитись контекст. Втім, «братання» вже є підставою для підозри в українофобії і потребує додаткового розслідування

Друга передумова: не просто «чий Крим?», а «коли ти прозрів?»

Що далі росія програє, то далі вчорашні «патріоти» мімікують під «хороших русских» (ідеальний приклад – Овсяннікова [Швець 2022]).

Крим – це питання не політичне, а етичне. Воно – іспит на елементарну совість і базовий інтелект. Будь-яка мінімально совіслива і не тупа людина ще в 2014 зрозуміла, що загарбання Криму – це катастрофа і повністю аморальна річ, недопустима в Європі XXI ст.

Ті, хто з самого початку мужньо встали проти тренду, коли вся російська федерація біснувалася в георгіївських стрічках – заслуговують принаймні на повагу. «Значит, верные книги ты в детстве читал», як співав киянин Висоцький. Не схибив в урочний момент твій моральний компас, угледів за сяйвом монстра. А це вимагається від «публічних осіб», журналістів, інтелектуалів, митців.

Але ті, хто «прозрів» пізніше – це вже зовсім інша історія. Саме ці випадки викликають найбільше конфліктів – і саме від них ми повинні рішуче відмежуватися. Образно кажучи, Україна може підтверджувати «паспорт хорошого русского» лише тим, хто ніколи і ніяк не підтримував агресію.

Третя передумова – відмовитись від будь-яких спроб втручатись в українські справи

Російська інтелігенція повинна визнати простий принцип: в Києві вони лише на тих же правах, що у Празі чи Парижі. Тут не ваш «дім», не «колиска», не «наше всё», а місце вашої еміграції з відповідною етикою і етикетом.

Чітка стратегія передбачає ясне розуміння того, що відбувається на теренах російської федерації і його якісне і точне осмислення. У цьому дуже важливо зробити чіткі і ясні визначення і розмежування, назвати речі своїми іменами. Саме це називання – визначення термінів – закладає (не)успішність стратегії.

Слід розмежувати «державу», «народи» і «людей», проголосити: на теренах сучасної росії панує *совденія-ерефія, історична московія*.

Це не «російська» держава, не держава «російського» (тільки російського, без всяких «триединорусских» амбіцій) народу. Це – система політичної влади, що у своєму нинішньому виданні походять від кривавого перевороту 1917–1918 років. Просте «населення», «люди» на теренах російської федерації перебувають у патологічному стані, що слід пам'ятати, коли ми говоримо про їхню відповідальність. Відповідальність передбачає вільний вибір, який можна визнати за німцями, що обирали Гітлера, але лише умовно – за років росіянами, що обирали путіна. Радянське (і російське) суспільство впродовж 70 років перебувало під тиском тоталітарного режиму, який деформує психіку і ментальність людей. В таких умовах формується специфічна суспільна ментальність, яку можна описати термінами складеного ПТСР згідно Джудит Герман [Герман 2015; Ісаюк 2021]. В умовах витіснення, констрикції, заціпеніння, асоціації з насильником, чорно-білого мислення тощо – можна говорити хіба про співвідповідальність, коли репресивний режим деформував свідомість, яка сама стала опорою режиму насильства. Акт насильства сам себе легітимував.

Саме тому всій Центрально-Східній Європі слід допомогти росіянам розробити дорожню карту лікування цього синдрому. Західний ліберально-демократичний проект призвів до відродження монстра, як і Версальські угоди 1920 року, на відміну від радикальної денацифікації 1945. А справді послідовний, гуманістичний проект – засудження кривавої сутності монстра, декомунізація, деімперіалізація, демілітаризація, денацифікація, федералізація росії.

Слід розуміти, що роль держави (точніше, державного насильства) в формуванні російського народу надзвичайно велика. Не можна заперечувати факт, що справді існує російський народ, тобто спільнота людей, які вважають себе «русскими», говорять по-російськи і мають спільні властивості. Російська мова – зрештою, спирається на живі народні витоки.

З другого боку, держава і влада настільки сильно втручалась в життя цього народу, що важко відділити, де власне російське і природне, а де «вкрадене» і «наносне».

Сучасне поняття «русского народа» повстало щойно після знищення «інакших росій» Новгороду, Твері і Дона. «Собирание русских земель» означало винищення всіх, хто не хотів коритись москві. 1327, 1375, 1456,

1470, 1570 – криваві марки вищення під виглядом-возз'єднання. Тільки після кінця XVI століття можна говорити остаточно про консолідацію «великоруських» земель під владою москви, або остаточно окупацію московською земель, населених майбутніми росіянами. Таке бачення не є думкою нашого часу – воно логічно випливає із історичних досліджень істориків російської імперії XIX століття, таких як Михайло Максимович¹, Михайло Костомаров, Сергій Соловйов чи Володимир Ключевський, які досліджували діалекти та історію північної росії, якщо, звісно, винести за дужки ідеологічне обрамлення їхніх текстів, що змушувало підкреслювати «природність» і «необхідність» «общерусских стремлений» і «нездатність» «південнорусів» збудувати власну державу, легітимувати правління династії Романових як «найблагодійніше» і «найкорисніше», підтвердити її претензії на тисячолітню тяглість «династії Рюриковичів» без того, щоб взяти на себе відповідальність за злочини.

Щоправда, штучність і природність у справі націєтворення – то складна діалектика. Всі народи, що мають державу, в певній мірі – «сконструйовані». Держава скрізь і завжди «допомагала» батою і пряником «створити батьківщину». Проте, слід визнати, що російська ідентичність, історичний наратив – надзвичайно етатистський, де «история Государства Российского» (назва підручника Карамзіна, що відіграв засадничу роль для російської історіографії і політичної свідомості XIX століття). В історії російської філософії, від Петра Чаадаєва до С. Чернишова, досить прикладів ідеї, що без держави російської російський народ втрачає смисл і основу», мовляв, «ми не знаємо, що нас об'єднує, окрім сили державності», «що може об'єднати всіх таких відмінних росіян від Мурманська до Владівостока».

«Є складність бути *русским*. Говорити російською, навіть зватися *русским* – складно... В цьому [*русском*] імені сьогодні звучить не так ідентичність, як турбота про ідентичність... Ми не стільки *русский народ*, скільки вид, що втратив ім'я... Безмовна і безіменна держава веде в своїх межах війну... Людей, приречених на війну, якій ані їхня мова, ані виховання, ані їхня культура і влада не дають пояснення, фактично підштовхують до варваризації» [Из деловой переписки 1997; Смолій, Якубова 2018: 18–19]. «...як тільки *русская идея* залишається без *русской власти*, виявляється, що жодний собака у світі *русской идеей* більше не цікавиться, не платить за це гроші, не читає відповідних праць... Бідна ідея осиротіла і просто фізично вимирає. І вона зараз копірається не стільки

¹ Зокрема, згідно Максимовичу, можна виокремити 4 народи (південнорусів, східнорусів, великорусів та північнорусів, при цьому північноруси ближчі до українці, а західноруси (білоруси) до східнорусів (росіян), які могли б розвинути на теренах росії, не враховуючи сибіряків.

тому, що відчуває об'єктивну потребу в суспільному самовизначенні, скільки тому, що начебто мерехтить надія прорватися до каси. З іншого боку, подібне становище й у *русской власті*. *Русская власть* харизматична. Як тільки вона втрачає харизму, санкції та мандати з боку певної ідеї, вона провисає і сказати про себе нічого не може. Тоді або вона повинна стати архаїчною, традиційною владою ("Терміново царя-батюшку!"), або їй потрібно легітимізуватися у західний спосіб. Але легітимізація – це настільки глибока зміна *русский власті*, яка по суті тотожна її самознищенню» [Чернышов 1998; Смолій, Якубова 2018: 22–23].

Ці цитати російських мислителів показують, що російська федерація має глибокі проблеми з ідентичністю, солідарністю, консолідацією російського суспільства. Новорозроблена ідея спирається радше на ксенофобію і заперечення – вестернофобію, гомофобію, антисемітизм тощо («росія не Європа»). Коли зникає примус імперії, підвладні землі російська федерація розпадаються. Колективна свідомість перебуває в травматичному стані залежності внаслідок пережитих хвиль терору, що спливає як ПТСР і деструктивні установки на рівні індивідів та спільнот. Можна припустити – звісно, це повинні підтвердити фахові психіатри – що ознаки «загадкової російської душі», «парадоксальність», «раціональність» та «іраціональність» водночас, схильність поєднати «схластичні розмежування», дуже сильно нагадують симптоми шизофренії чи біполярного розладу особистості.

Отже, російська федерація велика і розмаїта. Це – остання європейська імперія, населення якої належить до різних верств.

2. Росіяни за національністю

Міф треба деконструювати, людей виводити із божевільних фантазій до їхніх реальних потреб. Слід допомогти людям вийти із матриці імперських фантазій і побачити самих себе – свої живі тіла, свої живі потреби, як індивідів, так і регіонів.

2.1. Російські регіони

Відома фраза «москва – не росія» відображає особливу історію московської держави на економічному рівні. Зрештою, актуалізувати і ставити питання про роль москви та окремих російських регіонів. Станом на 2022 рік 61 регіон росії – дотаційний, 23 регіони є донорами. Адекватна стратегія щодо росії повинна працювати з місцевими спільнотами, аналізувати тамтешні потреби, демістифікувати і демосковізувати росію, артикулювати важливий момент: де вуглеводневі надприбутки росії? Чому вони не інвестовані в добробут майбутніх росіян, в поліпшення умов побуту окремих громад, в розвиток Сибіру і Крайньої Півночі? Чому ці надприбутки витрачаються на війни в Сирії, Україні, на корупційну підтримку Чечні і Дагестану, на найманців у ЦАР, Малі, в цілій

Африці, на купівлю політиків і яхт в Європі? Тоді, як за ці гроші можна було всю територію росії покрити тонким шаром золота?

Мова, звісно, не про москву як місто чи людей. Мова про владу, яка сидить в московських кабінетах і торгує московською пропискою.

2.2. Російські субетноси

Вищенаведене показує, що історія російських народів («субетносів»¹, що включали історичні Дон, Новгород, Помор'я, Поволжя, Урал, Сибір) – доволі складна. Мапи трьох великих пасем говорів – північновеликоруські, центральновеликоруські (перехідні), південновеликоруські (не плутати з «малоруськими-українськими») – залишки древніх східнослов'янських народів, що були розчавлені Московською державою.

До цього ж питання належать різні види козацтва – донського, уральського, сибірського. Коли ми бачимо яскраво етатистські виступи від імені донських козаків, відверті демонстрації державної лояльності «царських служак», ми не можемо не відзначити, що це суперечить цілій історії козацьких земель, які аж до XIX століття були осередками всіх повстань проти москви (від Разіна і Булавіна до Пугачова). Продумана стратегія щодо росії мала би включати пробудження історичної пам'яті про реальну історію російських «субетносів», визволення її від штучної москвоцентричності, етатизму та роялізму, що змушує людей, які шанують ідентичність, культуру та історію, якось толерувати чи виправдовувати злочини проти людяності та етатистські репресивні режими. Відродження історичної пам'яті реальної історії, пам'яті про жертв державного насильства, терору в ім'я фіктивної державності, що по суті було ствердженням безмежного володарювання центру (за висловом царського міністра М. Сперанського 1810 року, в росії є лише раби царя і раби рабів царя) – реалізувало би одразу дві цілі. Це б сприяло гуманізації, олюдненню росії – де цінність людини, її життя і здоров'я зростає би, а спроби підпорядкування людського щастя інтересам панівної верхівки («росії») були б викриті, – і реального визволення конкретних російських спільнот і регіонів, які б повернули собі голос і власну історію.

3. Неслов'янські народи росії

Вони діляться на три групи: цілком живі і готові говорити про свою волю і права (в основному Кавказ, Татарстан, Тива, частково Саха), трошки живі, але вже задавлені і сильно не проявляють спротив (інші «автономні республіки», що нагадують резервації для індіанців, у яких право на навчання і ужиток рідної мови і власної історії лише на папері), і ті,

¹ Чому «суб» – чому ми обрали мову домінанта, який вимагає від свого субалтерна прослави своєї субординації?

Модернізована мапа 1915 року
(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/88/Dialects_of_Russian_language-ru.png)

що вже майже вимерли (без власного політичного тіла – кети, юкагири, ітельмени і багато інших).

Всі вони однаково змушені повторювати мантру російської громадянської релігії про одвічне прагнення до єдності з росією, про рятівний і благодотворний наслідок приходу *старшого русского брата*, хоча

Мапа 1915 року з Вікіпедії
(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/ff/Dialektologicheskaia_Karta_1914_goda.jpeg)

всередині себе прекрасно все розуміють. Єдина доля і призначення всіх неслов'янських народів – злитися в державному союзі з росіянами і служити «спільному дому» росії. Вся їхня історія описується суто телеологічно і ділиться на два етапи – важке блукання до «возз'єднання» чи

«приєднання» і щасливий побут разом з великим російським народом, з яким вони «ділили горе і радощі».

На відміну від субетносів росіян, неслов'янські народи росії мають емпіричне засвідчення власної інакшості, і саме вони – потенційно найбільш вдячний читач, тому що вони це відчувають на практиці штучність офіційної ідеології. Як воно – вічно брехати про свою історію і розказувати її так, щоб «центр», «москва» не розсердився? Як воно вічно співати осанну спасительній силі російської зброї і служити інтересам москви за тисячі кілометрів? Заради чого?

Всі, хто хоч якось про це намагається говорити – або придушується, або змушений повторювати і обмовлюватися про «нерозривний зв'язок» і «вічну єдність», «природний процес об'єднання» тощо.

Можна було порівняти з тим, що ґвалтівник постійно вимагає від неодноразово поґвалтованої жертви визнання в любові і проголошення «вільного, довічного і одвічного союзу».

Замість висновку

Суспільні дискусії свідчать про потребу нової політики стосовно росії, росіян і російського.

Україна не може «відмахнутися», «не знати», «не бачити», просто «гидувати». Ігнорування – глибока стратегічна помилка, така ж, як і наслідувальне вторування.

Розробка чіткої стратегії щодо російської федерації вимагає спочатку чітко усвідомити реальність процесів, які там відбувається, відмовитися від чорно-білого підходу, від провінційного пошуку схвалення з боку столичного зверхника та відповідного його знецінювання. Встановлення адекватної термінології, розмежувань, усвідомлення проблематичностей наявної реальності і постійна пам'ять про належну істину – важливі моменти для створення такої стратегії.

Це нове ставлення і нова політика мусить відійти від крайнощів «лівого» і «правого», «прийняття» і «скасування». Нова політика має стояти на цілком новій основі. Україна повинна поставитися до російського не як до «свого», а як до «іншого». У новому ставленні вона має опиратися на себе як на центр мислення і дії, ставлячись до російського як до абсолютно зовнішнього чинника.

Для України це – стратегічна необхідність і можливість стати суб'єктом політики. Саме Україна може активно працювати на тих теренах, які абсолютно прозорі для нашого розуміння, саме Україна може відчути біль народу, який позбавляється своєї пам'яті і майбутнього, відчути жах терору і маніпуляції, викрити страшну брехню російської громадянської релігії?

Україна повинна стати для всіх цих народів тим, що для українців була Прага, Мюнхен чи Канада.

Саме Україна може сприяти створенню центру визволення народів росії: і для росіян, і для всіх субетносів, і для поневолених неслов'янських народів. Цей центр міг би об'єднувати інформацію, корисні матеріали, спільноти, бути майданчиком публікації, координувати діяльність, стати адвокатом прав і свобод людини і громадянина, оплотом людяності і свободи у Північній Євразії.

Такий центр не може бути справою однієї України – він має постати як співпраця всіх націй Центрально-Східної Європи, для кого гуманізація і олюднення росії за будь-яку ціну є питанням виживання. Можливо, з точки зору безпеки, його треба було б розташувати десь у Польщі.

Директор Українського інституту національної пам'яті у своїй відповіді путінові цю ідею, зрештою, проголосив [Дробович 2021]. З того часу промова путіна обернулася бомбами по Києву.

Зрештою, така стратегія була б відповіддю на питання «що станеться, якщо росія розпадеться?» (стисло: нічого гіршого, ніж те, що є), розвінчало б міф, який створила російська федерація, що без царя на чолі весь простір Північної Євразії перетвориться на м'ясорубку (так, нібито він ним таким не став), радше навпаки, що європейським споживачам вуглеводнів буде вигідніше працювати з конкурентним ринком постачальників, ніж з одним монополістом з імперськими амбіціями.

Фундаментальною цінністю такої стратегії мала би стати людяність, що перевершує політичні амбіції, стає на заваді маніпуляціям з історичною пам'яттю та виправданням кривавої політики терору.

Можна згадати іспанську пісню часів революції 1976 року, яка стала хітом № 1 Іспанії і символізує ідею революції:

Dicen los viejos que en este país
Hubo una guerra
Que hay dos Españas que guardan aún
El rencor de viejas deudas
Dicen los viejos
Que este país necesita
Palo largo y mano dura
Para evitar lo peor
Pero yo solo he visto gente
Que sufre y calla, dolor y miedo
Gente que solo desea
Su pan, su hembra y la fiesta en paz
...

Gente que tan solo pide
Vivir su vida, sin más mentiras y en paz¹.

Посилання:

- Герман, Дж. (2015). *Психологічна травма та шлях до видужання. Наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору* / пер. Оксана Наконечна, Оксана Лизак, Олександр Шлапак. Львів : Видавництво Старого Лева.
- Дробович, А. (2021). Про історичну єдність в тюрмі народів. *Інформнапалм*. 02.08.2021. <https://informnapalm.org/ua/pro-istorychnu-yednist-turmy-narodiv/>
- Зыгарь, М. (2022). Гарри Каспаров: паспорт хорошего русского и как развеять мифы путинской России. 27 травня 2022 р. <https://www.youtube.com/watch?v=vUzTaViSct4>
- Из деловой переписки Глеба Павловского и Сергея Чернышова. (1997). *Русский журнал*. 1997. 14 июля. <http://old.russ.ru/journal/dsp/97-07-14/pav-che.htm>
- Популярная политика. (2022). «Паспорт хорошего русского» – Гарри Каспаров. 25 травня 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=DsFisT65bS0>
- Рудина, А. (2022). Паспорт хорошего русского». Соцсети об идее Каспарова и Гудкова. *Радио Свобода*. 23 мая 2022. <https://www.svoboda.org/a/pasport-horoshego-russkogo-sotsseti-ob-idee-kasparova-i-gudkova/31862244.html>
- Смолій, В., Якубова, Л. (2018). *Історичний контекст формування проекту російський мир та практика його реалізації в Криму й на Донбасі* (Аналітична записка). – Київ, 2018. 144 с.
- Філософські діалоги'2021. (2021). «Русский мир» як доктрина: витоки, загрози, методи. Зб. наук. праць.
- Чернышов, С. (1998). Русское самоопределение. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 1998. Число 13. <http://www.ji.lviv.ua/n13texts/chernyshov.htm>
- Bourdieu, P. (1980). *Questions de sociologie*. Paris: Ed. de Minuit.
- Foucault, M. (1969). *L'Archéologie du savoir*. Paris, Gallimard.

References:

- Bourdieu, P. (1980). *Questions de sociologie*. Paris: Ed. de Minuit.

---

¹ Кажуть старі, що у цій країні
Була війна,
І що є дві Іспанії, які досі прагнуть
Відплати по старим гріхам.
Кажуть старі, що треба цій країні –
Сильна долоня і довга рука,
Що уникнути ще гіршого зла.
Але я бачу тільки людей,
Що страждають і мовчать, біль і страх,
Людей, що тільки прагнуть
Свого хліба, родини і миру...
Людей, що лише просять
Прожити своє життя,
Вже без брехні і у мирі.
(пер. з ісп. В. Волковського)

- Chernyshov, S. (1998). Russian self-determination. Independent culturological magazine «Yi». 1998. Number 13. <http://www.ji.lviv.ua/n13texts/chernyshov.htm>
- Drobovych, A. (2021): Onhistoricalunityintheprisonofnations. *Informnapalm*. 02.08.2021. <https://informnapalm.org/ua/pro-istorychnu-yednist-turmy-narodiv/>
- Foucault, M. (1969). *L'Archéologie du savoir*. Paris, Gallimard.
- Herman, J. (2015). *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence – from Domestic Abuse to Political Terror* / transl. from English by O. Nakonechna, O. Lyzak, O. Shlapak. Lviv : Old Lion Publishing House.
- From the business correspondence of Gleb Pavlovsky and Sergey Chernyshov(1997) *Russian journal*. 1997. 14 July. <http://old.russ.ru/journal/dsp/97-07-14/pav-che.htm>
- Philosophical Dialogues*'2021. (2021) «Russian world» as a doctrine: origins, threats, methods. Proceedings and articles.
- Popular politics. (2022). «Good Russian Passport» – Harry Casparov. 25 May 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=DsFisT65bS0>
- Rudina, A. (2022). Good Russian Passport. Social networks about the idea of Kasparov and Gudkov. *Radio Svoboda*. 23 мая 2022. <https://www.svoboda.org/a/pasport-horoshego-russkogo-sotsseti-ob-idee-kasparova-i-gudkova/31862244.html>
- Smoliy, V., Yakubova, L. (2018). *The historical context of the formation of the Russian World project and the practice of its implementation in the Crimea and Donbas* (Analytical Report). Kyiv, 2018.
- Zygar, M. (2022). Harry Casparov: Good Russian Passport how to dispel the myths of Putin's Russia. 27 травня 2022 р. <https://www.youtube.com/watch?v=vUzTaViSct4>

Volodymyr Volkovskiy. Lessons of war for the formation of the strategy of Ukrainian eastern policy: philosophical considerations

The article analyzes the issues in political philosophy related to the attitude towards russians and everything russian in the context of a new phase of russian aggression against Ukraine. This attitude is polarized around two extremes – the total denial, deleting and cancelling of everything associated with russia and the USSR, on the one hand, and the distinction and justification of russian culture or “ordinary people”, on the other. According to the classical polarization effect and the confirmation bias, social attitudes are polarized, centrist moderate attitudes are deleted, and extreme attitudes prevail, which is detrimental to social stability and dialogue. If in Ukraine prevails the principle of total cancelling of a russian, then outside Ukraine, especially in countries far from the war, the wrong approach of so called prudence and moderation leads to the false contraposition of the “Ukrainian” radical attitude of cancelling and russian propaganda as two equal approaches, which is wrong from factual and logical side. Instead, the “moderate” position of distinction ignores some factual, historical, and political issues that relate to the genesis of russia’s ideology of war, the doctrine of “russian World.” These discussions are proof that Ukraine needs to develop a new clear strategy for russia and a russian, based on the rejection of the black-and-white approach, the provincial postcolonial complex, the attitude to russia not as “our one” but as “other one”, while Ukraine will considered as a center of thought and action, treating russia as a completely external factor. This strategy requires a dif-

ferentiated approach to different strata of russian society, a critical attitude to russian civil religion, and must be based on the values of humanity and freedom, which in turn should be the leading narrative of russia's transformation.

Key words: *political philosophy, war, war of Russia against Ukraine, russian world, humanity.*

Волковський Володимир, кандидат філософських наук, науковий співробітник відділу історії філософії України, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України (Україна).

E-mail: dinginnalu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4674-3956>

Volkovskiy Volodymyr, Ph.D, Research Fellow, Department of History of Philosophy of Ukraine, Skovoroda Institute of Philosophy, National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine).

E-mail: dinginnalu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4674-3956>